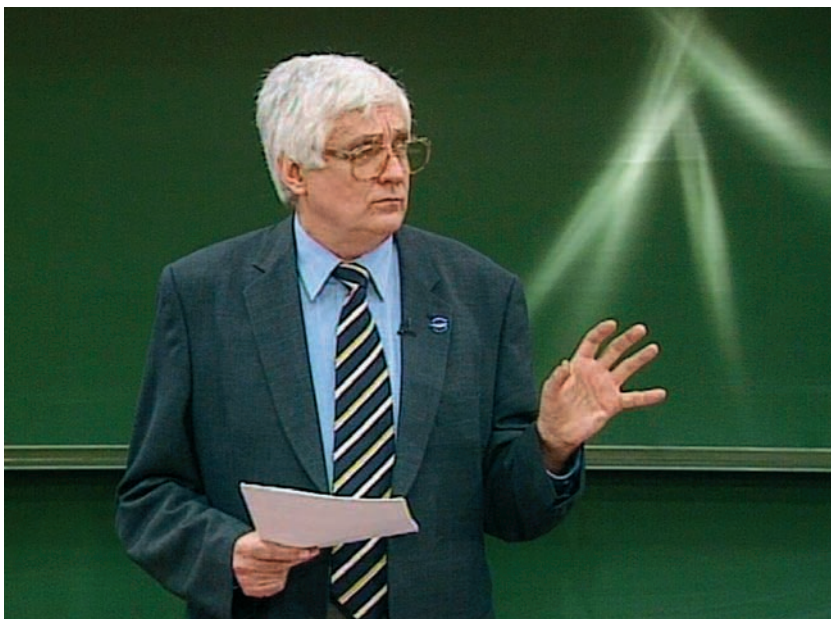

PALÁNKAI TIBOR

Az európai integráció

Palánkai Tibor
közgazdász, egyetemi tanár
az MTA levelező tagja

1938-ban született. 1960-ban végzett a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen. 1973-ban a közgazdaságtudomány kandidátusa, 1986-ban akadémiai doktora lett; 1995-től az MTA levelező tagja.

Pályáját 1960-ban kezdte a Marx Károly (ma Budapesti) Közgazdaságtudományi Egyetemen. 1966–1967-ben Ford-ösztöndíjas volt az Egyesült Államokban. Vendégprofesszorként több európai egyetemen tanított, illetve végzett kutatásokat. 1982-től egyetemi tanár. 1983–1995 között a Világgazdasági tanszék vezetője; 1977-től 1983-ig az egyetem tudományos rektorhelyettese, 1997–2000 között rektora volt. 2000-től a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Európai Tanulmányi és Oktatási Központjának igazgatója. 1984 óta Jean Monnet professzor.

Főbb kutatási területei: az európai integráció, a kelet-európai átalakulás és a magyar EU-csatlakozás összefüggései. Kiemelten foglalkozik a gazdasági unió, a gazdaságpolitikai koordináció és az integráció mérésének kérdéseivel.

Az európai egység-gondolat forrásai

„Kell lennie egy olyan különös fajtájú szövetségnek, amelyet *békeszövetségnek* (*foedus pacificum*) nevezhetünk. Ez a *békeszerződéstől* (*pactum pacis*) abban lenne különböző, hogy ennek rendeltetése csak *egy* háborút, amaz azonban *minden* háborút egyszer s mindenkorra befejezni. Ez a szövetség nem célozza semminemű hatalomnak az állam részére való megszerzését, hanem kizárólag valamely állam szabadságának megnyerését és biztosítását önmaga részére és egyúttal más szövetséges államokét is, anélkül hogy ezeknek azért – mint a természeti állapotban élő embereknek – magukat nyilvános törvények és kényszer alá kellene vetniök. A föderalitás ezen eszméjének lassankint minden államra ki kell terjednie. S ez az út elvezet az örök békéhez.”

„A természet... két eszközt használ föl, hogy a népeket a keveredéstől visszatartsa, s őket elkülönítse: a *nyelveknek* és a *vallásoknak* különbözőségét. Ez ugyan magával hozza a hajlamot a kölcsönös gyűlöletre s ürügyet a háborúra. Mégis, amint a kultúra növekszik, és az emberek lassankint közelednek az elvekben való nagyobb egyetértés felé: másra fog vezetni. Arra,

*Igazságosság. A. Lorenzetti
freskója, 1337–1339*

Rotterdami Erasmus (1466–1536)

Regionalizmus:

az integrációs elméleteknek az az irányzata, amely szerint a regionális integrációs formák (a szabadkereskedelmi övezettől a gazdasági és monetáris unióig) nagymértékben hozzájárulnak az adott országok közötti kereskedelem és a beruházások növekedéséhez, amiből jelentős gazdasági előnyök származnak.

hogy megegyezzenek egy olyan békében, amelyet nem mint ama despotizmust, a szabadság temetőjén, minden erőnek meggyengítése: hanem azoknak leghevesebb versenye között, egyensúlyuk idéző elő és biztosít.”

Az örök béke című művet Kant 1795-ben írta, Babits Mihály 1918-ban fordította magyarra. A művet azért választottam, mert a gondolatok nemcsak zseniálisak, hanem aktuálisak is. Tökéletesen megfogalmazza az Európai Unióról szóló ma is jellemző gondolatok és viták főbb vonalait, akár éppen azokat a kérdéseket, amelyek az Európai Unió jövőjével foglalkozó vitákban napirenden vannak:

1. A szövetség vagy a föderáció célja a háború megelőzése, kiküszöbölése, az „örök béke” elérése. A föderáció mint dilemma gyakorlatilag a 16. századtól végigkíséri az európai egység-gondolattal kapcsolatos vitákat. Azoknak a gondolkodóknak a névsora, akik ezzel a problémával foglalkoztak, nagyon hosszú lenne – Rotterdami Erasmustól Koudenhove-Kalergiig vagy Robert Schumanig sok nevet tartalmazna.

2. A föderáció egyenlő, egyenjogú államok szövetsége, nem célja, hogy az egyik állam leigázza, saját érdekeinek vesse alá a másikat. Csak akkor lehet sikeres, ha önkéntes szövetségről van szó, amelyben az államok saját jószántukból, jól felfogott érdekeik alapján vesznek részt. A gyarmatosítás évszázadai után, ami a 20. századdal lezárulni látszik, ez most valósul meg először.

3. A föderáció államok közötti szövetség, nem célja az állam, a nemzeti identitás felszámolása.

4. Ez a szövetség az emberek szempontjából demokratikus föderáció, nem a despotizmuson, mint Kant mondja, nem a „szabadság temetőjén” nyugszik.

5. A béke nem küszöböli ki a versenyt, sőt ez a „leghevesebb” lesz, de így teremtmődik meg az erők egyensúlya. Az európai integráció nem más, mint az együttműködés és a verseny sajátos szimbiózisa, egyensúlya, s ez biztosítja vitalitását, versenyképességét és tagjainak jólétét.

6. A későbbi viták és az elméleti zűrzavar csírái már a kanti műben benne vannak. A föderáció alatt még ma is sok mindent értenek. Az utóbbi

évtizedekben több országban (Belgium vagy Olaszország) indultak mozgalmak a korábban gyakorlatilag egységes nemzeti államok etnikai vagy fejlettségi különbségeken alapuló „föderalizálására”. Az igazi keményvonalas vagy fundamentalista föderalisták viszont mindig is a világállam (világkormány vagy világpénz) mellett voltak, sőt a **regionalizmust** többnyire elutasították. Az ún. európai **föderalizmus** csak később került napirendre. Amit Kant föderációnak mond, lehet konföderáció is, és ha figyelmesen olvassuk, a megfogalmazások akár rímelnék azzal is, amit az ún. **kormányköziség** hívei (az intergovernmentalisták) hangoztatnak. Kant az egész műben csak egyszer írja le azt a szót, hogy Európa. Kétségtelen, hogy művét több évtizedes európai háborúk tanulságaként írta (az 1795-ös bázeli béke évében), de többször is egyértelművé tette, hogy végső soron „világköztársaságra” gondol.

Az Egyesült Európa eszméjét a legkülönbözőbb politikai platformokról hirdették meg, s a viták átlépték a pártpolitikai határokat. Az Egyesült Európa mindvégig a modern demokratikus jobb- és baloldalnak egyaránt programja volt. Terméketlen vita lenne, ki tett érte többet.

A második világháború utáni időszakban az európai egyesülési törekvéseket illetően radikális fordulatnak lehetünk tanúi. A háború után „parancsolóan szükségessé vált új koncepciókat és nagyvonalú eszméket kialakítani, hogy a jövőben bármilyen polgárháború az európai testvérnemzetek között lehetetlen legyen.” Az integráció annak a valószínűségére utal, hogy a konfliktusokat erőszak nélkül oldják meg:

- › a háború borzalmainak és értelmetlenségének hatása alatt nem meglepő, hogy a béke és a biztonság első számú megfontolás maradt az európai egyesülés mellett. Nem véletlen az sem, hogy a német–francia megbékélés lett az egyik fő érv az egyesülési javaslatok alátámasztására;
- › az igazi történelmi fejlemény, hogy az európai egyesülés végre megvalósul. A nagy gondolkodók és politikusok álmából egyszerűen valóság válik;
- › már nem csak egyesülésről, hanem integrációról kell beszélnünk.

Ma már nemcsak „békeszövetségről” van szó, hanem az integráció folyamatáról, ami a politikán túl kiterjed a gazdaságra és a társadalmi élet egészére. Az integráció komplex gazdasági szerkezet, organizmus, s alapja az egyesülési folyamatoknak. Az integráció elméleteiben a béke kiegészül két újabb bővös szóval, nevezetesen: az integráció együtt jár a gazdasági hatékonyság és az általános jólét fokozásával.

Mindezzel párhuzamosan új társadalomtudományi ág jön létre „európai tanulmányok” néven. Egy rendes tudományág története azzal kezdődik, hogy „már a főníciaiak is!”. Az európai tanulmányokról ez nem mondható el. A tudományágra a multidiszciplináris (történeti, közgazdasági, jogi, szociológiai, kulturális és politológiai) közelítés a jellemző. A kutatások mellett megkezdődött a téma egyetemi oktatása, intézmények jöttek létre (napjainkban Magyarországon különböző egyetemeken tizennégy Európai Tanulmányi Központ működik). Különböző címeket és díjakat lehet kapni, például el lehet nyerni a **Jean Monnet** professzori címet is.

Föderalizmus:

a föderalizmus olyan államforma, amely államok, régiók vagy tartományok egyesüléséből jön létre. A központi államhatalom és a részegységei között sajátos hatalmi, felelősségi és munkamegosztást alakít ki, amelyben az utóbbiak jelentős autonómiával rendelkezhetnek. A központi hatalom hatáskörébe a nemzetvédelem, a pénzügyek (kölségvetés, a pénz stabilitása feletti őrökés), valamint a kapcsolatok tartoznak, s különböző mértékű, de központi hatáskörökkel rendelkezik az alapvető közszolgáltatásokat (egészségügy, oktatás, közbiztonság stb.) illetően. A föderalizmus atyjának Immanuel Kantot tekintik. Az újabb kori európai föderalizmust olyan nevek képviselik, mint Koudenhove-Kalergi, Altiero Spinelli, Jean Monnet, John Pinder és sokan mások. Az Európai Közösségek/Európai Unió szervezeti rendszerében és működésében a föderalizmus elemei kezdettől megjelentek, s azok az alkotmányozással tovább erősödnek (a Bizottság független státusa, többségi döntéshozás a Tanácsban, az Európai Parlament döntéshozó jogkörének növekedése stb.).

Jean Monnet (1888–1979):

francia politikus, közgazdász és diplomata, az Európai Közösségek egyik „alapító atyja”, a „kölsönös függés korszakának első államférfija”. 1947-ben dolgozta ki a Monnet-tervet, ami a francia ipar modernizálását célozta. 1952–1955 között az Európai Szén- és Acélszövetségnek, 1956–1975 között az Európai Egyesült Államok akcióbizottságának az elnöke.

Kormányköziség (inter-governmentalism):

a kormányköziség az európai integráció folyamatában a föderalizmus elutasításaként fogalmazható meg. A kormányköziség a nemzeti államok közötti olyan szorosabb együttműködés, amely a nemzeti érdekek elsőbbségét hangsúlyozza, nevezetesen azt, hogy az integrációs folyamat főszereplői a nemzeti államok, s a döntések a nemzeti érdekek közötti kompromisszumok eredményei. Az európai uniós integrációban eddig érdemi áttérés a föderalizmus irányában nem történt, az európai intézmények alapvetően kormányközi jellegűek maradtak. Az intergovernmentalisták szerint az integráció fő iránya eddig a liberalizált közösségi piac tökéletes működésének a biztosítása volt (egységes piac vagy monetáris unió), de a nemzeti államok sikeresen fenntartották elsőbbségüket a stratégiai döntésekben. Azt az elméleti irányzatot, amely az újabb fejleményeket (pl. a föderalizmus irányába mutató közös pénz) a fenti érvek alapján írja le, liberális kormányköziségnek (liberal intergovernmentalism) nevezik, s fő képviselője Andrew Moravcsik.

Az integrációval a közgazdaság-tudomány lényegében csak a második világháború után kezdett komolyan foglalkozni. Fritz Maclup angol professzor még valamikor az 1960-as években megkérte munkatársait, hogy lapozzák át a közgazdasági irodalmat, és gyűjtsék ki, hogy az integráció milyen kontextusokban szerepel benne. Kiderült, hogy a szó nem található a második világháború előtti iskolák különböző szótáraiban, ám a háború utániban már igen. A kutatások alapján hamarosan számos elméleti iskola és könyvtáryi integrációs irodalom keletkezett.

Az integrációs elméletek általában a folyamat öt fontosabb dimenziójára kíváncsiak:

-) az integrációs folyamatok tartalma (lényege),
-) az integráció szervezeti alapformái és intézményei,
-) az integráció politikái (szabályozása), a kormányzás kérdései,
-) az integráció előnyei és hátrányai (költség-haszon elemzés), és végül
-) az integrációérettség (integrációs kapacitások).

Az integráció tartalma és szereplői

Az **integráció** tartalmát illetően az első kérdés: kik az alanyai, kik a szereplői? Kik vagy mik azok, akik vagy amik egyesülnek? A közkeletű megközelítésben mindenki országokra gondol. Magyarország csatlakozik az Európai Unióhoz. Ám ez csak az integráció egyik dimenziója. Magam már az 1970-es években bevezettem a makro- és mikrointegráció fogalmát: az előbbi a nemzetgazdaságok, az utóbbi a vállalati szféra integrációja. A nemzetgazdaságok integrációja lehet globális (lazább) és regionális (intézményesült). Mások szerint az egyénekből kell kiindulni, az egyének szerveződnek egyre bonyolultabb organizmusokba.

Lényeges tehát, hogy nemcsak a magyar állam lép be az Európai Unióba, hanem ennek az integrációnak mi is a főszereplői vagyunk. Az integráció többszintű, többdimenziós folyamat, amelyek egymással kölcsönhatásban vannak, egymásra rétegződnek. A szintek, a dimenziók egyrészt erősítik, másrészt szabályozzák egymást. Az EU-integráció nem kis mértékben válasz a globális integráció kihívásaira, beleértve a védekezést is annak negatív következményei ellen.

Mit jelent az, hogy a szereplők integrálódnak? Milyen kapcsolatoknak kell kialakulni közöttük, hogy integrációról lehessen beszélni?

Az integráció tartalmi értelmezésével leginkább a munkamegosztási és az ún. tranzakcionista elméletek foglalkoznak. Ezeknek az elemzéseknek a lényege, hogy egyrészt szétválasztják és szembeállítják egymással az egyszerű áramlásokat vagy a „kooperációt” és az „integrációt”, s az utóbbit mint új minőséget értelmezik. Másrészt az integrációt az együttműködés vagy a tranzakció „intenzitása” szerint írják le – mennyiségi és minőségi értelemben egyaránt. Vagyis az integráció nem egyszerűen laza, alkalmoszerű, esetleges kooperáció, hanem intenzív, komplex együttműködés, mely meghatározó jelentőségű a résztvevők szempontjából.

A tranzakcionista iskolák szerint az integráció célja a konfliktusok és feszültségek kezelése, „biztonsági közösség” képzése. K. W. Deutschot, neves képviselőjüket idézem: „A biztonsági közösség építésének – és így az integrációnak – emelője a kapcsolatok és a kooperáció intenzitásának növelése. A nemzetközi közösséghez (*Gemeinschaft*) vezető út alapját a kölcsönös tranzakciók hálózata képezi. Minél több interakcióra kerül sor *A* és *B* állam között, annál nagyobb *A* és *B* számára kölcsönös fontosságuk (vagy »kölcsönös relevanciájuk«). Annak felismerése, hogy az interakciók *A* és *B* között hasznosak, a bizalom érzését teremti meg. A bizalomból további interakciók következnek.” Deutsch gondolatai rímelnék a kanti eszmefuttatással.

A kapcsolatok „intenzitását” sok mutatóval mérhetjük, így képet kapunk az integráció állásáról és alakulásáról, dinamikájáról. A megközelítések közül az integrációs kereskedelemnek a GDP-hez ($X_i/GDP \times 100$) vagy az összes kereskedelemhez való viszonyát ($X_i/X \times 100$), valamint az egy főre eső integrációs kereskedelem alakulását említhetjük meg példaként.

Tagországok	Százalék	Jelölt országok	Százalék
Görögország	68	Ciprus	82
Portugália	74	Szlovénia	71
Spanyolország	81	Cseh Köztársaság	58
Franciaország	100	Málta	53
Svédország	102	Magyarország	52
Olaszország	102	Szlovákia	48
Finnország	103	Lengyelország	39
Egyesült Királyság	104	Észtország	37
Németország	105	Litvánia	29
Ausztria	110	Lettország	29
Belgium	111	Törökország	29
Hollandia	115	Románia	27
Írország	118	Bulgária	24
Dánia	120		
EU–15 átlag	100	KKE átlag	32

Integráció:

egyesülési folyamat, részeknek egésszé való összeolvadása, egyesülés, beilleszkedés, beolvastás, hozzacsatolás, részek együttműködése és működésük összehangolása, részek egymásra hatása és összekapcsolódása. A különböző meghatározások szerint: „az integráció két vagy több gazdasági egység egyesülése egy bizonyos egészbe” (Perroux, F., 1954); az „integráció fogalma alá esik minden olyan folyamat, amely nagyobb fokú közösségekhez vezet” (Marjolin, R., 1953); Az integráció „általános értelemben a részek alkalmazkodása és összefonódása egy magasabb egészben” (Predöhl, A. – Jürgensen, H., 1961); Az integráció „folyamat, aminek eredményeként elkülönült államok gazdasági nagyobb egységekbe egyesülnek” (Jovanovic M. N., 1992).

1. táblázat. Az egy főre jutó GDP (vásárlóerő-paritáson) az Európai Unió átlagában (százalékban, 2000-ben)

	Hatok		Tízek			Tizenötök			
	1958	1972	1973	1982	1985	1992	1998	2002	2002*
Xi az Σ^X százalékában	30,2	49,8	52,7	51,7	54,9	62,2	62,9	61,3	66,9
Mi az Σ^M százalékában	29,7	51,6	51,7	48,9	53,4	59,8	62,5	57,7	63,8
2002*: a 2004-ben csatlakozó 10 ország átlaga			1958–1972: Hatok 1973–1981: Kilencek						
Xi: Intra-export			1986–1995: Tizenkettek						
Mi: Intra-import			1995–2002: Tizenötök						

2. táblázat. Az egymás közötti kereskedelem aránya az Európai Unió összes külkereskedelmében 1958–2002 között (százalékban)

3. táblázat. *A külkereskedelmi forgalom alakulása a tizenöt EU-tagországban a GDP százalékában. Forrás: European Economy, No. 72.*

	1960	1970	1980	1990	2000	2002
Összes export	19,6	21,8	27,3	28,2	35,6	39,1
Összes import	19,2	21,5	28,7	27,5	34,9	38,5
Belső export	7,7	10,0	13,3	14,5	16,9	18,8
Belső import	7,9	10,1	13,2	14,6	16,3	18,2

4. táblázat. *Néhány csatlakozó ország Európai Unióval folytatott kereskedelmének aránya az összes külkereskedelmében (százalékban)*

Országok	Export		Import	
	1997	2002	1997	2002
A 10 új tag átlaga	60,4	66,9	58,2	63,8
EU-15	62,9	61,3	62,5	57,7
Lengyelország	64,6	67,4	64,4	67,9
Cseh Köztársaság	60,3	68,9	52,3	72,1
Szlovákia	47,1	58,5	44,1	52,5
Magyarország	71,3	75,2	62,8	58,1
Málta	54,3	44,2	72,0	59,9
Szlovénia	63,6	62,5	67,7	72,1
Ciprus	27,3	50,0	48,2	54,8
Észtország	48,6	61,6	59,4	55,4
Lettország	48,9	62,7	53,3	52,6
Litvánia	32,5	46,6	44,5	51,8

Szabadkereskedelmi terület:

az övezeten belül a külkereskedelem a vámok és a kvóták leépítésével liberalizált, s a kívülállókkal minden tagország külön nemzeti vámokat és kvótákat alkalmaz. A nemzeti vámkülönbségek kijátszásával szemben eredetigazolást követelnek. A termék nemzeti származásának igazolásához fontos a „helyi tartalom” (*local content*) meghatározása.

Vámunió:

az övezeten belül a külkereskedelem liberalizált, de a kívülállókkal szemben már közös külső vámokat (nem feltétlenül közös kvótákat) és végső soron közös külkereskedelem-politikat alkalmaznak. A verseny akadálytalan érvényesülése feltételezheti a közös versenypolitika kialakítását. Ha a vámunió valamennyi gazdasági ágazatra kiterjedően teljes, egyéb közös politikák is szükségessé válhatnak (közös agrárpolitika).

Az adatokból most csak egy következtetést tartok fontosnak levonni. Magyarország az elmúlt mintegy tíz évben reálgazdasági szempontból erőteljesen integrálódott az EU-gazdaságba, sőt egyes mutatók arra utalnak, hogy ez az integráció erőteljesebb, mint számos jelenlegi tagország esetében.

Az áramlások vizsgálatát ki lehet terjeszteni a társadalmi élet valamennyi területére (turizmus, televíziózás, levelezés stb.). Ezeket hasonló módon lehet mérni, mint a kereskedelmet. Például azt, hogyan nő a levelezések száma, vagy elemezhetők az egymásról megjelenő újságcikkek és médiaműsorok is. Ez utóbbiaknál mindig hangsúlyozzák a pozitív hangvételt. Nevezetesen azt, hogy milyen fantasztikus az olasz konyha vagy a német szervezetség! Így azután a népszerű tévéműsor hosszas elmélkedése az angol nők „szépségéről” nem ebbe a kategóriába sorolandó.

Az integráció szervezeti alapformái és intézményi vonatkozásai

Az integráció különféle kereskedelmi és gazdasági tömörülések vagy intézmények formájában valósulhat meg. Ezek lehetnek regionális szabadkereskedelmi blokkok, amelyek a kívülállókkal szemben kollektív protekcioniz-

must vagy diszkriminációt alkalmaznak, vagy különféle szervezetek, amelyekben már a gazdaságpolitikákat is integrálják. Az integrációs irodalom Balassa Béla alapján hat szervezeti alapformát különböztet meg (az egyes fokozatok az integrálódás egyre magasabb és „fejlettebb” formáit képviselik):

- › szabadkereskedelmi terület,
- › vámunió,
- › közös piac,
- › egységes „belső” piac,
- › gazdasági és monetáris unió,
- › politikai unió.

A GATT 1948-as létrehozásától 2000-ig a világgazdaságban 214 különféle regionális kereskedelmi szervezet (szabadkereskedelmi társulás vagy közös piac) alakult. Ezek közül 2000-ben mindössze 134 működött. Csak 1995 óta mintegy kilencven új kereskedelmi megállapodás jött létre. Ez azt jelenti, hogy jelentős részük kudarcot vallott – vagy megszüntették tevékenységüket, vagy felbomlottak (például a KGST).

Ezek közül legmesszebbre az Európai Unió jutott el egyrészt az egységes piaccal, a gazdasági unióval és a közös vagy egyetlen pénz bevezetésével, másrészt pedig a politikai integráció céljának kitűzésével. Más egységes piac vagy közös pénz nincs, a többi szervezet céljai között az igazi föderáció nem szerepel. Nem kétséges, hogy az Európai Unió egyedi, speciális és olyan komplex egység, amelyre eddig nem volt példa. D. J. Puchala egészen odáig megy el, hogy az Európai Unió esetében az $N=1$ képletéről van szó, vagyis nem is lehet tudományos elemzés tárgya, mivel minden érdemi elemzés és általánosítás az esetek, a megjelenési formák nagy számából tud csak releváns és tudományosan megalapozott következtetéseket, tételeket levonni. Törvényszerűségek megállapításához nagyon sok „eset” tanulmányozása szükséges; vagyis az európai tanulmányok mint tudományág nem is létezhet. A tétel cáfolata nem okoz különösebb nehézséget. Más integrációs szervezetekkel – ha lazábbak is –, valamint föderációkkal lehet párhuzamot vonni, s az integráció komplexitása széles körű elemzéseket tesz lehetővé.

A következő diagrammal az európai integrációs folyamat főbb állomásait és jelenlegi állását próbálom jelezni.

Közép- és Kelet-Európa	Fokozat	Nyugat-Európa
1991–2000 Európai megállapodások	Szabadkereskedelmi terület	Pán-Európai Szabadkereskedelmi Övezet
–	Vámunió	1958–1968
–	Közös piac	1958–1968
2004 EU-csatlakozástól	Egységes piac	1992–
Csatlakozáskor (2004) Magyar Kormány és MNB döntése (2008–2010)	Gazdasági és Monetáris Unió (Euró-zóna)	1990–2002
?	Politikai unió	?

Közös piac:

a vámuniónál annyiban több, hogy az áruk és szolgáltatások mozgásának szabadddá tételén túl az övezeten belül liberalizálják a termelési tényezők (tőke és munkaerő) áramlását is. A közös piaci intézkedések alapulhatnak szabadkereskedelmi megállapodásokon is (pl. az EU és az EFTA között kialakított Európai Gazdasági Térség).

„Egységes” piac (single market):

a teljes liberalizációt, a „belső piaci” viszonyokat képviseli, a vámokon és a mennyiségi korlátozásokon (vámunió) túl a „nem vámjellegű” korlátok teljes körű leépítése mellett. Az Európa Közösségben 1992-től valósult meg, s már kiterjed az együttműködés „fizikai” (határformalitások), „technikai” (standardok, előírások stb.) és „fiskális” (adóharmonizálás) akadályainak a felszámolására. (Balassa felsorolásában még nem szerepelt.) Az egységes piac már széles körű gazdaság szabályozási (jogi) és gazdaságpolitikai harmonizációt feltételez.

Gazdasági unió:

ebben a piaci integráción túl már a gazdaságpolitikák „integrációját” is megvalósítják a gazdaságpolitikák egységesítése, harmonizálása és összehangolása formájában, ami végső fázisában a nemzeti gazdaságpolitikák közösségi szintű egyesítéséhez (közösségi, „közös” vagy uniós politikák) vezethet. Az Európai Unióban a gazdasági unió számos elemét hozták létre.

5. táblázat. Az integráció állása

Monetáris unió:

A gazdasági uniónak fontos fejleménye a közös vagy az „egyetlen” valuta (*single currency*) bevezetése, amivel monetáris unióra egészül ki. A gazdasági és a monetáris unió a gazdasági integráció legfejlettebb formája, s a valuta mellett feltételezi a közös monetáris politikát és a központi bankot. A gazdasági és monetáris unió feltételezi az egységes piac szintű integrációt, számos vonatkozásban abból következik (teljes tőkepiaci liberalizálás és egyetlen valuta).

Politikai unió:

a hatalom és a törvényhozás (parlament, kormányzás, bírászkodás stb.) fokozatos átvitele községi szintre. Feltételezi a „nemzetek feletti hatóság” felállítását és működését, amikor a nemzeti államokkal szemben már kötelező érvényű döntések hozhatók.

Néhány fontosabb megállapítást és következtetést szeretnék hangsúlyozni. Magyarország nemcsak reálgazdasági értelemben, hanem szerződéses alapon is része az európai integrációnak. Igaz, annak legalacsonyabb fokán, szabadkereskedelmi megállapodás formájában. Ennek keretét az Európai Megállapodásunk adja. Hozzá kell tenni, hogy a szabadkereskedelmi szerződések (EFTA, CEFTA, balti szabad kereskedelem) átfogják a kontinens nagy részét. Ami most történik, az a teljes jogú taggá válásunk az Európai Unióban.

Ezt azért kell hangsúlyozni, mert a „hátrányok” többsége – amivel az unió kapcsán ijesztgetjük magunkat – a belépéstől függetlenül is érvényesül. A nagyobb verseny – hogy a taxisok, a külföldi szállítók megjelenhetnek a piacunkon, vagy szigorodnak a minőségi és egészségügyi követelmények – a tagság nélkül is fennáll.

A teljes jogú tagság ezekhez képest inkább előnyökkel szolgál, amelyekből most csak kettőt említek:

-) a kereskedelmi hátrányainkkal szemben a társulásban nincsen kompenzáció. Az uniós tagsággal részei leszünk egy kohéziós rendszernek, amelynek az a lényege, hogy a gazdagabbaktól a szegényebbekhez oszt el jövedelmeket. Mi ebben a rendszerben várhatóan hosszabb ideig haszonélvezők leszünk. Az Európai Unió jelenlegi politikája szerint ezek a támogatási összegek elérhetik a nemzeti jövedelmünk négy százalékát;
-) a tagság emellett újabb előnyökkel jár, hogy bekerülünk az Európai Unió döntési rendszerébe. Ha kívül vagyunk, a bennünket is érintő döntéseket gyakorlatilag tényleg a „fejünk fölött” hozzák. Ha ott ülünk a döntések asztalánál, akkor esélyt kapunk arra, hogy azokat befolyásolni, és érdekeinket érvényesíteni tudjuk. S nem szabad elfelejtenünk, hogy egy nagyhatalmi szervezet globális hatókörű döntéseiről van szó.

Az integráció 1958–1968 között jutott el a vámunió és a közös piac állapotába. A szabad kereskedelem és a négy szabadság látszólag megvalósult. De a közös piaccal csak a normatív kereskedelmi akadályokat építették le.

Ugyanakkor az is nyilvánvalóvá vált, hogy a kereskedelmet nemcsak vámkok és mennyiségi korlátozások akadályozzák, hanem az eltérő nemzeti műszaki, egészségügyi, biztonsági, környezeti előírások is: például milyen színű burát kell a féklámpára alkalmazni, hogyan kell a szélvédőüvegnek törni, milyen előírásoknak kell a sörnek megfelelni stb. Az eltérő műszaki vagy egészségügyi előírások jól alkalmazhatók a külföldi áruk kizárására. S ezt alkalmazták is. Az áruk közötti egyenlő verseny feltételeit eltorzítják a különböző nemzeti adózási rendszerek, míg a közbeszerzések a nemzeti termékeket preferálják. Hiába lett szabad a munkaerő áramlása 1968 után, ha éppen a magas minőségű szakmákban a diplomákat nem fogadták el. A tőkeáramlások liberalizálása főként a működő tőkebefektetésekre terjedt ki, de azt már korlátozták, hogy takarékszámát lehessen nyitni vagy életbiztosítást kötni egy másik országban.

Így született meg az ún. egységes belső piac programja, ami végső soron a közös piac tényleges és teljes körű megvalósítása. A döntés az állam- és

kormányfők 1985. júniusi milánói csúcserkeztetén született. A hangsúly a belső piacon volt, tehát azon, hogy a kereskedelem vagy az emberek mozgása az országok között ugyanolyan akadálytalan legyen, és ugyanolyan feltételekkel történjen, mint az adott országokon belül. A teljes mértékben integrált piac megteremtése érdekében a Bizottság Fehér Könyvet készített, ami mintegy háromszáz konkrét feladatot tűzött ki, és ezek végrehajtási határidejéül 1992. december 31-ét szabták. Kiterjesztették a többségi döntéshozás elvét. Módosították a **Római Szerződést**; a végrehajtás szempontjából fontos, hogy 1987. július 1-jével életbe lépett az Egységes Európai Okmány.

A Fehér Könyv szerint az egységes európai piac érdekében fel kell számolni a különböző fizikai, technikai és pénzügyi (fiskális) akadályokat. A fizikai akadályok megszüntetésén a nemzeti határokon történő ellenőrzések felszámolását értik. A technikai akadályok leépítése a különböző nemzeti szabványokra és termékekre vonatkozó előírások szabályozását, az „állami piacok” megnyitását, valamint a szolgáltatási szféra liberalizálását jelenti. Idetartozik:

- › az állami megrendelések (közbizterezések) „piacának” integrálása, a közbizterezési pályázatok megnyitása az országok között;
- › a szolgáltatások piacának liberalizálása (áruszállítási, távközlési, bank- és biztosítási tevékenységek stb.);
- › a közúti, a vasúti és a légi szállításnak, az energiaszolgáltatások piacának, valamint a postai és távközlési szolgáltatásoknak a fokozatos liberalizálása.

A pénzügyi (fiskális) akadályok leépítése az adóharmonizálást jelenti, ami leginkább a hozzáadott érték szerinti forgalmi adózásra (*Value Added Tax – VAT*) terjedt ki. Az 1992. júliusi megállapodás szerint az Európai Unió egységesen minimum 5 százalékos „szociális” és minimum 15 százalékos standard VAT-ráta alkalmazása mellett döntött néhány termék kivételezése, valamint az esetenkénti késleltetett bevezetés mellett.

Amikor 2004-ben mi is beléptünk az Európai Unióba, akkor bizonyos átmeneti derogációk mellett az egységes piacba kellett lépünk: az aggályok és viták többségében valamilyen módon ehhez kapcsolódnak. Alább ehhez a kérdéshez szeretnék néhány megjegyzést fűzni.

Az egységes piac az alábbi főbb elveken és törekvéseken alapul: a szabad versenypiac kívánatos, költségmegtakarításokkal jár, s ezen keresztül javul a gazdaságok hatékonysága; a partnerek között a termelésben, a szolgáltatásokban, a piacon egyenlő feltételeket kell biztosítani, ezért az előírásokat igyekeznek számon kérni. Nyilván nem engedhető meg az olyan „költség-előny”, amely az előírások figyelmen kívül hagyásán (a környezet szennyezése vagy a fogyasztó egészségének veszélyeztetése piszkos szufliban készült élelmiszerekkel), a partnerek közötti összejátszáson vagy az adózás alól való kibújáson alapul; maximálisan igyekeznek a fogyasztót védeni, legyen szó egészségügyi, minőségi vagy biztonsági előírások betartásáról; az állatvédelem egyre növekvő hangsúlyt kap az EU-szintű szabályozásokban.

A fenti feltételeket mi, polgárok, harcoltuk ki. A környezet- és a fogyasztóvédők, az érdekképviseletek (szakmai szervezetek vagy szakszervezetek) vagy éppen az állatvédők. Tehát nem arról van szó, hogy létezik valamilyen

Római Szerződések (Treaties of Rome):

az Európai Gazdasági Közösséget, az Európai Atomenergiái Közösséget (Euratom) létrehozó szerződések, valamint a csatolt jegyzőkönyveket jelentik. A Római Szerződéseket 1957. március 25-én Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, a Német Szövetségi Köztársaság és Olaszország írta alá, s a szerződések 1958. január 1-jén léptek életbe. A korábban létrehozott Európai Szén- és Acélközösséggel (Montánunió) együtt alkotják az Európai Közösségeket.

Illegális szeméttlerakás

Az Európai Unió öko címkéje

brüsszeli szuperállam, azon belül pedig egy agyalágyult bürokrata, aki azzal foglalkozik a huszonötödik emeleten, hogy ezentúl csak egyenes banánt lehet termelni.

A szabályok a mi érdekeinket szolgálják. Nagy vihart kavart például a moslék-ügy. Pedig súlyos betegségek alakulhatnak ki, ha a sertéseket vagy más házi állatokat hússal táplálnak. Lehet, hogy tízmillióból csak egyetlen esetben következik be a megbetegedés. De senkit sem vigasztal, hogy egyedül ő betegedett meg.

A fentieket a jogállamiság kiterjesztésének és konszolidálásának tekintem – benne a maximális fogyasztóvédelem vagy akár állatvédelem szigorú szabályozásával. Ennek semmi köze nincs ahhoz a diktatúrához, amelyben negyven évig éltünk. A kölcsönös elismerés elve (ha egy terméket Portugáliában sörnek minősítenek, akkor azt a német sörtisztasági törvények alapján nem lehet kizárni a német piacról) például azt jelenti, hogy egy termék soráról a piacon nem a bürokratikus állami szabályozás, hanem a fogyasztói preferencia dönt. Azt is tudjuk, hogy a bürokratikus tervgazdaság sok mindent védett, csak éppen a fogyasztó érdekeit nem. Ha valami semmiképp nem emlegethető egy napon, akkor ebben az összefüggésben az a Moszkva–Brüsszel párhuzam.

A szabályozások a kereskedelmi forgalomra vonatkoznak. Az, hogy valaki a saját háztartásában mivel eteti a disznót, s abból milyen hurkát készít – magánügy. Abba az égvilágon senki nem kíván beleszólni. A minőség és a fogyasztó védelmében hozott szabályok bürokratikusnak tűnhetnek. De az uborka méretét vagy más áruk más tulajdonságait azért határozzák meg, hogy például egy másodosztályú árut ne lehessen első osztályúként a piacra vinni. Ha valaki hajlandó a göcsörtös uborkáért első osztályú árat fizetni, az megint csak magánügy.

Semmiképpen sem szeretném ezeket a problémákat bagatellizálni. Esetenként évszázados hagyományainkról van szó, melyekbe nem szabad és nem is lehet bürokratikus beavatkozni. Másrészt – s ez a fontosabb – a megfelelésnek komoly költségkövetkezményei lesznek. Amikor a felkészülésről beszélünk, akkor pontosan ebben a vonatkozásban kell a segítség formáit megtalálni – főként a kis- és középvállalataink versenyképességének javítása érdekében –, függetlenül attól, hogy azt Széchenyi- vagy Európa-tervnek nevezzük. Erről eddig nem beszéltünk eleget.

A Széchenyi-kártya

Az európai integráció előny- és hátránymérlege

Az előnyök és a hátrányok problémája az integrációs elmélet legkomplexebb kérdése. Az elemzések főbb irányai a következők lehetnek:

- › az előnyök és a hátrányok azonosítása,
- › a mérhető költségek és hasznok számszerűsítése,
- › a költségek és a hasznok mérlegének meghatározása (aggregálás).

Az integrációs előnyök jelentős része politikai jellegű (a biztonság növekedése, a demokrácia garantálása) vagy olyan gazdasági és társadalmi következmény (nagyobb mozgásszabadság, a külföldi tanulás lehetősége, stabil pénzhez jutás stb.), amelyet nem lehet számszerűsíteni és mennyiségileg kifejezni. Azt mondhatjuk, hogy ezek a nemzet, az egész társadalom hosszú távú stratégiai érdekeit fejezik ki, súlyuknál és jelentőségükénél fogva önmagukban elegendőek ahhoz, hogy döntésünket meghozzuk. A tapasztalatok alapján egyértelmű, hogy a korábbi csatlakozásoknál (görög, portugál, spanyol) ezek a megfontolások kiemelt szerepet játszottak, s gyakorlatilag „felülírták” a szűkebb gazdasági előnyök és hátrányok bizonytalanabb mérlegét.

Az Európai Közösségen belül már az 1960-as évektől számos kísérlet történt az integráció hatásainak számszerűsítésére. A költség-haszon mérleg meghatározására az egyik legátfogóbb hatáselemzést az egységes európai piaccal kapcsolatban végezték, ezt a Cecchini-jelentés összegezte. Mikro- és makroszinten vizsgálták a hatásokat, és igyekeztek azokat csoportokba rendezni. A viszonylag jelentős és igen alapos elemzések minden várakozást meghaladtak, s nagy szerepük volt abban, hogy az 1980-as évek elején eluralkodó „europesszimizmust” „eurofória” váltotta fel, s az egységes piac programja általános társadalmi és politikai támogatást kapott.

A mikrogazdasági előnyöket illetően olyan tényezőket vizsgáltak, mint a korlátozások leépítéséből származó közvetlen megtakarítások a kereskedelemben és a termelésben, a határok megszüntetéséből származó előnyök, a méretgazdasági előnyök kihasználása vagy az intenzívebb verseny hatásai (üzemen belüli racionalizálás, monopolhelyzet csökkenése stb.). Ezek a megtakarítások a számítások szerint összességében elérték a tizenkét tagország GDP-jének 5,4 százalékát. Megállapították például, hogy a gépkocsikkal kapcsolatos eltérő nemzeti előírások és követelmények az Európai Közösségben a fogyasztói árakat 1987-ben mintegy 5,7 százalékkal emelték meg. A tényezők között olyanokat sorolnak fel, mint a kipufogógázokra vonatkozó eltérő nemzeti előírások, Olaszországban az oldalsó villogó irányjelző és a különleges kerékfelfüggesztés, a Német Szövetségi Köztársaságban a hátrahajtható vezetőülés és a különleges hátsó lámpák, Nagy-Britanniában a ködlámpák, Franciaországban pedig a sárga fényszóróegők szigorú megkövetelése. Nem véletlen, hogy az egységesítésre vonatkozó javaslatokat az autógyártók osztatlan lelkesedéssel fogadták.

A makrogazdasági elemzéseknél a gazdasági növekedést, a foglalkoztatási hatásokat, a fogyasztói árakat és a fizetésimérleg-hatásokat vizsgálták. Az előnyök és a hasznok mérésénél különös figyelmet szenteltek a gazdasági növekedésre gyakorolt hatásoknak. Elmondhatjuk, hogy lényegében a növekedésgyorsító hatásokat tekintik az integrációs előnyök komplex mutatójának. Végül soron a mikroelőnyök is a gyorsabb gazdasági növekedésben összegeződnek, és az elemzések gyakorlatilag azt vizsgálják, hogy az adott integrációs intézkedések mennyit „tesznek hozzá” a gazdasági növekedéshez.

A brüsszeli bizottság nemrégiben közzétett számításai szerint az egységes piaci program:

- › a gazdasági növekedési ütemeket mintegy évi 0,4 százalékkal emelte meg;

Az Európai Unió néhány bankjegye

-) az Európai Unióban 877 milliárd euróval növelte meg a jövedelmeket;
-) 2,5 millió új munkahelyet teremtett;
-) a becslések szerint a program további végrehajtása a következő évtizedben az Európai Unió GDP-jét újabb 130 milliárd euróval növelheti;
-) ha az Európai Unió szolgáltatószerkeztét az amerikai szintre emelnék, ezzel mintegy 36 millió új munkahelyet lehetne teremteni.

Amikor a magyar EU-tagság várható nyereségeit vizsgáljuk, azokra részben a korábban csatlakozók tagságának pozitív tapasztalataiból, részben a magyar gazdaság elmúlt évtizedben produkált teljesítményéből következtethetünk. Az elemzések – gazdasági vonatkozásban – ez esetben is a gazdasági növekedést gyorsító hatásokra koncentrálnak.

6. táblázat. *Növekedési adatok*

	Időszak	Százalék
A magyar gazdaság évi növekedése	1950–1959	3,8
	1960–1969	3,1
	1970–1979	2,3
	1980–1987	1,1
A magyar gazdaság évi növekedése (GDP)	1988–1993	–3,7
	1994–1996	1,9
	1997–2002	4,0
Az EU évi gazdasági növekedése (GDP)	1997–2002	2,5

Költségvetési transzfer:

az Európai Unió költségvetése a saját bevételeiből (vámok és egyéb importilletékek, a hozzáadott érték adóalap meghatározott százaléka), valamint a tagállamok hozzájárulásából (a tagállamok bruttó nemzeti jövedelmének – GNI – meghatározott százaléka) tevődik össze. A közös költségvetés az automatikus finanszírozás elvére épül, ezeket a tételeket a tagállamok minden külön megállapodás nélkül kötelesek átutalni. A költségvetési átutalások (transzferek) másik oldala a kiadásokkal kapcsolatos. Ezek 50 százaléka a közös agrárpolitikát, mintegy egyharmada a strukturális alapokat (Európai Regionális Fejlesztési Alap, Szociális Alap, az agrárpolitika és a halászat Orientációs Alapja), valamint a Kohéziós Alapot finanszírozza. A transzferek szigorú elvek és feltételek alapján történnek.

A magyar gazdaság az 1970-es évektől 20–25 éven keresztül gyakorlatilag stagnált (a növekedés 1–2 százalék körül volt), majd 1988–1993 között negatív növekedési ütemek mellett a GDP mintegy 20 százalékát veszítettük el. A Kornai János által **transzformációs válságnak** nevezett fogalom példa nélküli visszaesést okozott, ami gazdaságtörténetileg csak az 1929–1933-as válsággal hasonlítható össze. Bár hozzá kell tenni, a magyar gazdaság termelési vesztesége az 1930-as években csak 10 százalék volt. Ebben a 25 évben a magyar gazdaság növekedése csak 1987-ben és 1994-ben haladta meg a 3 százalékot, de ennek is súlyos egyensúlyi következményei lettek. A gyorsítás „ára” mindkét évben az volt, hogy felborult a költségvetés és a fizetési mérleg egyensúlya, s a külső adósság megduplázódott.

Az 1997 utáni években a magyar gazdasági növekedés gazdaságtörténeti távlatokban is felgyorsult – mivel sikerült az egyensúlyi pozíciókat javítani, valamint ezzel párhuzamosan az inflációt is mérsékelni –, a magyar gazdaság a „fenntartható növekedési” pályára állt. A 2002. év költségvetési kisiklása azonban a globális recesszióval együtt felveti a fenntartható növekedési pályáról való hosszabb távú lecsúszás veszélyét.

A lassú növekedés miatt az 1970-es évektől a magyar gazdaság fokozatosan teret veszített, s lemaradt európai partnereihez képest. Az 1960-as években az egy főre jutó jövedelem meghaladta az európai közösségi átlag 60 százalékát. Magyarország fejlettebb volt Görögországnál és Portugáliánál. 1997-re az utóbbi országok lekörözték, s a magyar szint az EU-átlag 48 szá-

zalékára csökkent. Görögország és Portugália előnye különösen megnövekedett, miután EU-taggá váltak.

A magyar gazdaság növekedési „többlete” 1997–2002 között 1,5 százalék (egy-egy évben 2 százalék) volt, ami azt jelenti, hogy 1997 után az ún. „felzárkózási” periódusba léptünk. Ma az EU-átlag 53 százaléka körül vagyunk. Az EU-átlag elérése hasonló ütem mellett 20–25 évet venne igénybe. Mivel gazdasági növekedésünk egyértelműen exportorientált (generált) volt, kereskedelmünk mintegy egyenget az Európai Unióval folytatjuk, az összefüggések viszonylag egyértelműek. Magyarország mintegy tíz éve társulási viszonyban van az Európai Unióval, s aligha lehet tagadni, hogy gazdasági fejlődésére az EU-kapcsolatok meghatározó hatással voltak. A gyorsabb és kiegyensúlyozott gazdasági növekedést („fenntartható” és „felzárkózó”) aligha érthetjük volna el intenzív európai integrálódásunk nélkül. Joggal merül fel a kérdés, hogy vajon indokolt-e a múltbeli folyamatok kivetítése a jövőre?

Aligha kétséges, hogy a felzárkózási (modernizációs) pályán maradáshoz a további piacnyitási lehetőségek és forrástranszferek (kötségvetési és magánbefektetések) továbbra is elengedhetetlenek.

A gazdasági és monetáris unió költség-haszon mérlege a gazdasági növekedésre gyakorolt gyorsító hatásaival pozitív a csatlakozó országok számára. A Magyar Nemzeti Bank számításai szerint az eurózónához való csatlakozásunk összesített mérlege alapján Magyarország a következő 25 évben mintegy 0,3–1 százalékos növekedési többletre számíthat. Helyes ezért, hogy a teljes jogú tagságunk megvalósulása után gyorsan az euró-zóna-tagságra (2008-ig) törekszünk.

Hiba lenne a hatásmérlegek készítését túlzottan a **költségvetési transzferekre** szűkíteni. Sajnos ezúttal is kísért a költségvetési szemlélet. A költségvetési transzferek és azok mérlege csak egyik szegmensét képezik az előnyöknek. Ugyanakkor a belépés pontosan ebből a szempontból hozza a leglátványosabb változást, s a növekvő transzfereknek érezhető hatása lehet egész gazdaságunk fejlődésére. S várhatóan hosszú időn át nagyobb összeget fogunk kapni az uniótól, mint amennyit tagként befizetünk. Különösen fontos, hogy a külföldi tőkebefektetések szintjét is tartani tudjuk.

Az utóbbi összegek a költségvetésben elkülönítettek, pályáznunk kell rájuk, s nem állnak automatikusan a rendelkezésünkre. A PHARE esetében a tényleges kifizetések átlagban az elkülönített összegek mintegy kétharmadát tették ki. Ez egyik legjobb arány volt a csatlakozó országok között.

Transzformációs válság:

Kornai János alkotta terminológia, ami a közép és kelet-európai országokban lezajlott rendszerváltás utáni gazdasági visszaesést jelzi. Ezek a gazdaságok, főként az 1989–1993 közötti időszakban gazdaságtörténetileg is példátlan gazdasági válságba kerültek – ez szorosan összefüggött a gazdasági és társadalmi átalakulás körülményeivel, s annak következménye volt. Ebben az időszokban Magyarországon a munkanélküliség 10 százalék fölé emelkedett, s az infláció 35 százalékkal 1991-ben tetőzött. Számos országban a visszaesés elérte a 30–50 százalékat, s a válságot hiperinfláció (három vagy több számjegyű) kísérte. 1994 után főként a közép-európai országok (Cseh Köztársaság, Lengyelország, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia) fokozatosan kilábalnak a válságból, s 2000 körül elérték a válság előtti szintet. Több országban a munkanélküliség akut probléma maradt, s még a 2000-es évek elején is meghaladta a 15 százalékat.

7. táblázat. Forrástranszferek és tőkebeáramlás

	Összege	Évi átlaga
PHARE-segélyek (1990–2000)	1100 millió €	100 millió €
Előcsatlakozási alapok (2000–2002) PHARE, ISPA, SAPARD (nettó transzferek)	1400 millió €	310 millió €
Strukturális alapok (2004–2006) (nettó transzferek)		270–620 €
Közvetlen tőkebefektetések (1990–2002)	24 000 millió \$	2000 millió \$

Az előnyök és a hátrányok, a hasznok és a költségek nem elemezhetők statikusan önmagukban, mind politikafüggőek. Adott hatásokat több forrástól lehet vizsgálni annak függvényében, hogy milyen és milyen hatékonyságú politikai prioritások, gazdaságpolitikai irányok mellett hajtják végre őket. A hatásokat jó vagy rossz gazdaságpolitikával jelentősen befolyásolni lehet. Adott esetben tehát a kérdés nem az, hogy valamilyen statikus előny-hátrány mérleg alapján azt fontolgassuk, érdemes-e csatlakozni vagy sem, hanem hogy milyen feltételekkel és módszerekkel lehet a hatásokat optimalizálni, a költségeket leszorítani, és a hasznokat maximálni, valamint milyen politikával lehet az érdekeinknek leginkább megfelelő helyzetet elérni.

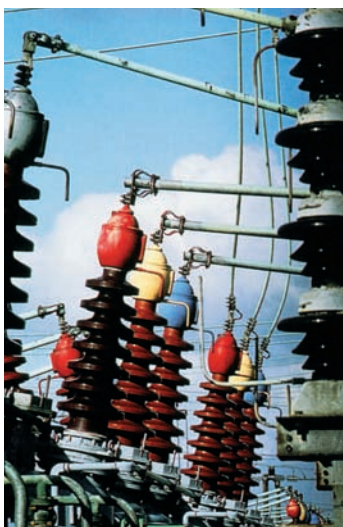
A mérhető előnyök lehetnek minimálisak, vagy adott esetben a hatások lehetnek negatívak. A belépést mégis előnyösnek ítéldhetjük. Arról van ugyanis szó, hogy kívülmaradás esetén a negatív következmények még nagyobbak lehetnek, mint ha belépünk. Feltétlenül indokolt a „nem-integrációs” alternatíváknak az elemzése. Ha rátekintünk a térképre, geopolitikailag egyszerűen abszurd lenne kimaradásunk. A fentieket megfordíthatjuk. A magyar gazdaság felzárkózása az elmúlt években a külső piacokra és a külső forrásokra épült. Ezek beszűkülése és elmaradása gazdaságunkat egyszerűen lehetetlen helyzetbe hozná.

Milyen lesz az Európai Unió jövője?

A következőkben az Európai Unió jövőjével kapcsolatosan szeretnék néhány kérdést felvetni.

Az egyik, sokszor felvetődő kérdés: hol lesznek a jövő Európai Uniójának a határai? Ezt a földrajzi elhelyezkedés, valamint Európa politikai és gazdasági érdekei egyaránt meghatározzák. Az elmúlt évek döntései alapján a balkáni országok, így Albánia, Horvátország, Macedónia, Bosznia-Hercegovina, Szerbia és Montenegró is az Európai Unió jövőbeni tagjai-ként jönnek számításba. Törökország már régen a jelöltek közé tartozik, de nehéz megmondani, hogy tagságát mikorra tudja realizálni. Nyugaton Norvégia, Svájc és Izland tagsága nyitott kérdés. Hosszabb távon – mint lehetséges tagokat – őket is számba kell venni. A fokozatos kibővülések eredményeként 35–38 országot magában foglaló Európai Unió jöhet létre. Tekintettel az új országok nagy számára, jelentősen eltérő jellemzőire, valamint arra, hogy az alkalmazkodás mind az Unió, mind a jelöltek részéről hosszú időt vesz igénybe, az új, kibővült Európai Unió létrejötté legálább 20–25 éves távlatban képzelhető el. Ilyen körülmények között a következő évtizedek a folyamatos kibővülések, s ehhez kapcsolódóan a reformok időszaka lehet.

Ezzel szemben széles az egyetértés abban, hogy Oroszország EU-tagsága (és feltehetően NATO-tagsága) – a legkülönbözőbb okokból kifolyólag – nem jöhet szóba belátható időn belül. Ugyanakkor a stabil és prosperáló Oroszország alapvető uniós stratégiai érdek, s ezért távlatilag Oroszország-

Az orosz ipar egyik legjobban fejlődő ága az energiaipar

gal átfogó és szoros biztonsági és gazdasági kapcsolatokra, valamint az ezeket megalapozó intézményi és szerződéses struktúrákra lenne szükség. Ezek lehetnek a legszélesebb értelemben vett biztonsági megállapodások (a katonai kérdéseken túl a szervezett bűnözés vagy a kábítószer-kereskedelem elleni harc stb.), valamint olyan átfogó szabadkereskedelmi rendszer, amely bejutást biztosítana a hatalmas és potenciálisan bővülő orosz piacra, s az egységes piac elemeit is tartalmazná. Távolatilag sokak szerint az Európai Gazdasági Térség (vagy „norvég”) típusú megállapodások is elképzelhetők.

Az Európai Unió határait illetően a kérdőjelek leginkább Ukrajna, Fehéroroszország, valamint a két keresztény kaukázusi köztársaság (Grúzia és Örményország) körül vannak. Ezek geopolitikai helyzetük, nyelvi, kulturális vagy vallási kötelekeik és érdekeik következtében az elmúlt évszázadokban hagyományosan speciális viszonyt alakítottak ki az ortodox Oroszországgal. A jövőben az Európai Unió felé fordulhatnak, s kialakulhat olyan helyzet, amikor közeledésüket nem lehet elhárítani. Ugyanakkor megfelelő körülmények között az Oroszországnak ajánlott keretek kellően vonzóak lehetnek ezen országok számára is.

A keleti kibővítéssel jelentősen megnő az Európai Unió *belső diverzitása*.

A tíz kelet-közép-európai jelölt közül többen (Szlovénia, Csehország, Magyarország, Szlovákia) nincsenek jelentősen alatta a portugál és görög fejlettségi szintnek. Az egy főre eső jövedelmek tekintetében Lengyelország valamelyest hátrébb van, de gyorsan felzárkózik. Ugyanakkor a balkáni országok – főként néhány korábbi jugoszláv köztársaság vagy Albánia – nem érik el az Európai Unió átlagos fejlettségi szintjének egynegyedét, s a legfej-

Az Európai Unió jelképe

Az Európai Unió a bővítés után

Konvergencia:

értelmezhető a társadalmi-gazdasági rendszerek, a gazdasági fejlettségi színvonalak, a gazdasági teljesítmények vagy politikák közelítéseként egyaránt. A Gazdasági és Monetáris Unióhoz való csatlakozás feltételeként Maastrichtban ún. konvergenciakritériumokat szabtak, amelyek feltételezik a monetáris és költségvetési teljesítmények közelítését s meghatározott szinten történő stabilizálását.

lettebb tagországok egyötödét sem. A fejlettségi szintek jelenlegi ± 30 százalékos szóródása az újabb kibővülések eredményeként ± 70 százalékra nőhet. A korábbi katolikus–protestáns–zsidó hagyományokkal szemben a kibővüléssel erőteljesebben jelenik meg az ortodox keresztény, sőt az iszlám kultúrkör.

Az Európai Unió stabilitása, gazdasági és szociális erejének növelése szempontjából a *belső kohézió és a külső konvergencia* elengedhetetlen feltétel. Az európai kontinens országai közötti *külső konvergencia* az elmúlt fél évszázadban valószínűleg *az európai történelem egyik legfontosabb fejleménye*. S ebben *az integráció tagadhatatlanul fontos szerepet játszott*. Az „északi”, majd a „déli periféria” látványos felzárkózása a „központhoz” az európai integráció egyik fő vonzereje. Finnország néhány évtizeddel ezelőtt még szegény ország volt, majd a kontinens egyik leggazdagabb országává vált. Írország, Portugália és Spanyolország látványosan zárkózott fel az elmúlt évtizedekben. Most a „keleti periféria” felzárkózása került napirendre, s reméljük, hogy tagságunkkal – ötszáz év után – a felzárkózás újra megtörténik.

Egy térség integrációja nem feltétlenül jár együtt az ott élő népek nemzeti identitásának feladásával. Ellenkezőleg, ahogy egyre inkább tudatára ébrednek regionális vagy globális kötődéseiknek, azt is felismerik, hogy nem feltétlenül a „nemzetállam” a nemzeti integráció leghatékonyabb eszköze (például a soknemzetiségű államokban). Az Európai Unió elkötelezett a multikulturális közösség iránt, garantálja a nemzeti kultúrák kiteljesedését – a szélesebb európai keretek jól megfelelnek ennek a célnak. Az európai integráció elmélyítése tehát nemhogy nem igényli a nemzeti identitás feladását, de – mint az elmúlt évek bizonyították – egyenesen annak védelmezőjeként lépett fel például a média univerzális kultúripari dömpingjével szemben (a nemzeti filmek és műsorok védelme a hollywoodi kommercializmussal szemben). Semmi akadálya sincs annak, hogy a kultúránkat fejlesszük. Ez kizárólag tőlünk függ majd.

Azt persze nem tudjuk, hogy száz év múlva hány nyelv lesz ezen a világon, vagy éppen az unióban. Ám nyilvánvaló, hogy Európában szükség van egy közös nyelvre, hiszen valamennyi nemzet fiaival – új „honfitársainkkal” – kommunikálnunk kell! Ez a közös nyelv minden bizonnyal az angol lesz. Bár valószínűleg a francia, a spanyol és a német is megmarad egyfajta elitnyelvnek. De megmarad az anyanyelvünk is! Amelyen verset írunk, amelyen szerelmet vallunk vagy segítségért kiáltunk, amelyen álmodunk.

Hadd zárjam előadásomat egy híres magyar író még 1942-ben papírra vetett gondolataival, amelyek nem kis mértékben rímelnék arra, amit erről a kérdésről Kant is mondott: „Európa nagy erőforrása és áramtelepe mindig az itt élő népek öntudatos, egymás ellen és egymás mellett folytatott versenyéből táplálkozik majd. Európa, melynek lakosai közös nyelvet beszélnek, melynek népei elvesztették történelmi öntudatukat, népi becsvágyukat, megszűnne Európa lenni a szónak abban az értelmében, ahogyan az volt az utolsó háromszáz esztendőben, mikor valóságosan az emberi akarat áramtelepe volt az egész világ számára. Európa ereje a sokszínűség, az el-lentét, a vita, az emlékezés, a bizonyítás és a különbözés” (Márai Sándor: *Röpirat a nemzetnevelés ügyében*).

Az európai méretű avignoni színházi fesztivál plakátja

Ajánlott irodalom

- Agenda 2000.* Berlin. 1999. március. 24/25.
- Balassa, Bela:* The Theory of Economic Integration. London, 1962.
- Cecchini, Paolo:* Europe '92. Baden-Baden: Nomos, 1988.
- Chryssochoou, Dimitris N.:* Theorizing European Integration. London: SAGE Publications, 2001.
- De Grauwe, Paul:* The Economics of Monetary Integration. Oxford: Oxford University Press, 1994.
- Deutsch, Karl W.:* Communication Theory and Political Integration. In: *Jacob, P. E. and Toscano, J. V. (eds.): The Integration of Political Communities.* Philadelphia: J. P. Lippencott and Co., 1964.
- European Commission.* Report on the results of the negotiations on accession of Cyprus, Malta, Hungary, Poland, the Slovak Republic, Latvia, Estonia, Lithuania, the Czech Republic and Slovenia to the European Union. (Prepared by the Commission Departments), 2003.
- Halmai Péter:* A közös agrárpolitika rendszere és reformja. Bp: Aula, 1993.
- Huntington, Samuel P.:* A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Bp.: Európa, 1998.
- Jones, A. R.:* The Politics and Economics of the European Union. Cheltenham EK: Edward Elgar, 2001.
- Kant, Immanuel:* Az örök béke. Bp.: Európa, 1985.
- Jovanovic, M. N.:* International Economic Integration. London: Routledge, 1992.
- Kitzinger, U. W.:* The Politics and Economics of European Integration: Britain, Europe and the United States. New York – London: Praeger, 1963.
- Lindberg, Leon N.:* The Political Dynamics of European Economic Integration. Stanford, California, London: Stanford UP – Oxford UP, 1963.
- Magyar Nemzeti Bank.* A forint útja az euróhoz. 2001. november.
- Márai Sándor:* Röpirat a nemzetnevelés ügyében. Reprint. Pozsony: Kalligram, 1993 (1942).
- Marjolin, Robert:* Europe and the United States in the World Economy. Durham, N. C.: Duke University Press, 1953.
- Moravcsik, Andrew:* Liberal Intergovernmentalism and Integration: A Rejoinder. *Journal of Common Market Studies*, 33.(1995).
- Mundell, R. A.:* A theory of optimum currency areas. *American Economic Review*, Vol. 53. (1961).
- Myrdal, Gunnar:* Érték a társadalomtudományban. Bp.: Közgazdasági és Jogi Kvk., 1972.
- One Market, One Money.* An evaluation of the potential benefits and costs of forming an economic and monetary union. Commission of the European Communities. *European Economy*, No. 44. October 1990.
- Padoa-Schioppa, Tommaso:* The Road to Monetary Union in Europe. Oxford: Clarendon Press, 1994.
- Palánkai Tibor:* Az európai integráció gazdaságtana. Bp.: Aula, 1999.
- Palánkai Tibor:* Economics of Enlarging European Union. Bp.: Akadémiai K., 2004.
- Pelkmans, J.:* European Integration (Methods and economic analysis). Heerlen. Open University of the Netherlands: Longman. 1997.
- Perroux, François:* L'Europe sans ravages. Paris: 1954.
- Predöhl, A. – Jürgensen, H.:* Europäische Integration. In: Handbuch der Sozialwissenschaften. Bd. 1. 1961.
- Puchala, Donald J.:* Of Blind Man, Elephants and Integration. *Journal of Common Market Studies*, 1972/10.
- Puchala, Donald J.:* The Integration Theorists and the Study of International Relations. In: *Rosamond, B. (ed.): Theories of European Integration.* London: Macmillan Press Ltd, 2000.
- Spinelli, A.:* The Growth of the European Movement since the Second World War. In: *Hodges M. (ed.): European Integration.* Harmondsworth: Penguin, 1972.
- Tinbergen, Jan:* International Economic Integration. Amsterdam: Elsevier, 1965.
- Tsoukalis, Loukas:* The New European Economy. Oxford: Oxford University Press, 1993.
- Wallace, Helen:* Politics and Policy in the European Union: the Challenge of Governance. In: *Wallace Helen and William (eds.): Policy-making in the European Union.* Oxford: Oxford University Press, 1996.

